

УДК 82. 091

ПРОФЕСОР О. В. КЕБА ЯК ДОСЛІДНИК ТВОРЧОСТІ АНДРІЯ ПЛАТОНОВА

Костянтин Олексійович Титянін

konstantin-tityanin@yandex.ru

Кандидат філологічних наук, доцент

*Кафедра слов'янської філології та загального мовознавства
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*

Бул. Огієнка, 61, 32300, м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація. Монографія Олександра Кеби розглядається як перша спроба дати порівняльний аналіз творчості Андрія Платонова та типологічно подібних йому явищ світової літератури ХХ століття. Зокрема, зазначається, що найбільш репрезентативним О. Кеба вважає зіставлення творчості Андрія Платонова із творчістю Джеймса Джойса та Франца Кафки. Автор монографії враховує суто філософський (філософсько-естетичний) контекст творчості російського письменника (мова йде про ідеї О. Шпенглера, А. Бергсона, Ф. Ніцше, екзистенціалізм), а також бере до уваги контекст жанрових пошуків у літературі ХХ століття (жанр утопії та антиутопії, елементи приповісті).

Ключові слова: Андрій Платонов, Олександр Кеба, типологія (літературознавство).

Монографія „Андрій Платонов і світова література ХХ ст.: Типологічні зв'язки” (2001) [3] – одна з основних праць професора Олександра Володимировича Кеби з Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (існує також варіант видання 2009 року [5]). Ця його робота вже отримала схвальний відгук у рецензії М. А. Ігнатенко, опублікованій у журналі „Слово і час” [2]. У цій статті спробуємо дати більш широке уявлення про підхід до творчості Платонова в монографії Кеби.

Зіставлення творів Платонова з типологічно подібними явищами у світовій літературі ХХ століття – це напрямок дослідження, який видається природним з огляду на фундаментальність проблем, порушених у його творах, та на багатовимірність його художніх рішень. Проте до праці Кеби існували лише окремі вказівки щодо необхідності ставити ім'я

Платонова поряд з іменами Кафки, Пруста, Джойса [1, с. 17–18], та численні згадки про близькість платонівських ідей до екзистенціалізму, сюрреалізму і навіть даосизму [3, с. 6]. Системного дослідження типологічного плану не було. Між тим, передумови для цього на час написання праці Кеби (2001 рік) склалися цілком сприятливі. Твори Платонова вже були перекладені майже на всі основні мови, ними активно цікавилися у США, Норвегії, Голландії, Чехії, Італії, Польщі, Україні, Австралії та інших країнах; в Японії навіть виходив бюлетень, присвячений Платонову (див. опис цієї літератури: [3, с. 6–8]). Усе це ніби підштовхувало до порівняльного аналізу. Тому наукова розвідка Кеби виявилась дуже актуальною.

Обравши таку тему, дослідник стикається з проблемою занадто яскравої своєрідності художнього світу Платонова. Кеба як раз і усвідомлює, що оригінальність російського письменника настільки значна, що може викликати думку про його абсолютну унікальність. У зв'язку з цим він згадує про відгук групи російських літературознавців на збірку статей, присвячену Платонову, що вийшла у Берні у 1998 році. Автори відгуку вважають, що „унікальність платонівського слова може бути зіставлена лише з унікальністю думки письменника. Всі спроби вийти за межі платонівського світу, співвідносячи його з вже відомими художніми системи у російській чи світовій культурі, перетворюють платонівський текст на „закритий”...” (цит. за: [3, с. 6]). Таке ризиковане судження, зазначає Кеба, ще можна зрозуміти як своєрідний заклик до адекватного прочитання платонівських текстів, однак не можна погодитися з тим, що в ньому „наперед визначені межі дослідницького пошуку” [3, с. 6].

Долаючи ці межі, автор монографії і обирає типологічний підхід до розгляду творчості Платонова. Найбільш репрезентативними постатями для порівняння з російським письменником він вважає Джеймса Джойса та Франца Кафку.

Аналізуючи основні твори Платонова („Чевенгур”, „Котлован”) і Джойса („Улісс”), автор монографії виявляє їх типологічно подібні риси і на цьому тлі веде мову про відмінності між ними. Для обох письменників, зазначає він, не є пріоритетними сюжетні засоби (тобто ті випадки, коли характер обумовлюється участю в зображуваних подіях) та засоби описові (портрет, пейзаж, інтер'єр). Обом письменникам притаманна відсутність зовнішньоподієвого конфлікту, відмова від послідовної причинно-

наслідкової детермінації подій, дискретність тексту та парадигматична структура сюжету.

Обидва автори відмовляються від традиційного психологічного аналітизму на користь синтезування безпосередніх душевних виявів. Але шляхи зображення свідомості персонажа в цих письменників різні: Джойс спирається на „потік свідомості”, Платонов – на аномальну, але етимологічно точну (і навіть надточну, як висловлюється Кеба), „смыслову”, мову [3, с. 165], суттю якої є не стільки думка, скільки „уявлення та бачення” [3, с. 107].

У поетиці хронотопу Платонов і Джойс ідуть шляхом символізації просторово-часових параметрів дії, суб’єктивно-психологічного наповнення часу, а також набуття ним просторових рис, що дає змогу говорити про особливі прояви міфологізму в поетиці обох письменників. Яскравим вираженням своєрідності Платонова в цій сфері є антропологізація простору і часу, зафіксована як у мові оповідача, так і в мові персонажів.

Постійна репродукція у творах Платонова і Джойса окремих компонентів тексту (предметних деталей, елементів опису, словесно-стилістичних фігур) створює спільний для обох письменників тип мотивної оповіді. Аналіз змістової та функціональної значимості мотивів уходу/повернення, батьківства/синівства, життя/смерті/любові веде до висновку про важливу структуроутворюючу роль мотиву в тексті, але зазвичай про їх різне змістове наповнення, що свідчить про різні світоглядні, моральні та естетичні позиції письменників. Так, мотив повернення у ціннісному вимірі у Джойса виглядає як „дурна” нескінченність, а у Платонова – як „відроджуюче” повернення [3, с. 144].

Системний порівняльний опис Джойса і Платонова (він охоплює концепцію особистості, засоби створення образу персонажа, сюжетно-композиційну організацію, типологію мотивів у оповіді, хронотоп і мовну гру) дає змогу авторові монографії зробити узагальнююче визначення сутності художніх систем російського та ірландського письменників. Виражає цю сутність формула „поетика як антропологія”. Таке визначення, на нашу думку, досить вдале, адже для обох письменників було важливим розуміння сутності людини, а антропологічний підхід (те, що сьогодні називають філософською, релігійною соціо-культурною антропологією) як раз і спрямований на створення цілісного уявлення про людину (про це йдеться у розділі „Концепція особистості та засоби створення образу персонажа” [3, с. 100–116],

а окремі зауваження щодо цього містяться у всьому розділі про Джойса і Платонова).

А от зміст назви наступного розділу, „Платонов і Кафка”, автор монографії розкриває за допомогою іншого узагальнення: „поетика як світобачення” („поэтика как мировидение”). Таке узагальнення менш інформативне, адже будь-яка поетика (художня система) є виявом світобачення автора (або автора як носія колективної свідомості, свідомості певної епохи). Проте конкретний порівняльний аналіз творчості Платонова і Кафки демонструє досить точне й глибоке розуміння типологічної подібності та відмінностей митців.

На думку Кеби, їх типологічна спорідненість ґрунтується на спільному для них усвідомленні важливості проблеми смислу людського буття, „незрозумілих” і тому драматичних стосунків людини зі світом. Із цього метафізичного конфлікту виникає феномен індетермінованості й релятивності особистості. І реалізується цей феномен у обох письменників через відмову від реалістичних принципів створення образу персонажа. Герої мало виявляють себе в дії, в них практично відсутня біографія, зовнішність, до мінімуму зведена мовна індивідуалізація, внутрішній світ розкривається не за допомогою психологічного аналізу, а через безпосередні онтологічні стани і, насамперед, через ключові параметри буття – простір і час.

Суттєва для Платонова і Кафки розробка особливого типу умовно-символічного сюжету, в якому подієва і просторово-часова сфери або зовсім не співвідносяться із соціально-історичною дійсністю (у Кафки), або пов'язані з нею відносним і незначним зв'язком (у Платонова).

Автор в оповідній структурі творів обох письменників займає відсторонену позицію, що, на думку Кеби, має активізувати сприйняття читача, змусити його вживатися в текст, виробляти самостійну стратегію оцінок і висновків.

Міфотворчі потенції обох авторів очевидні для Кеби (важливим цей аспект був також у розділі про Джойса і Платонова). Як міфотворці Платонов і Кафка близькі в тому, що не стільки співвідносять сучасність із певним міфом, скільки творять власні світи-міфи. Якщо письменники в окремих випадках і відштовхуються від певних міфів, то останні в даному разі є лише асоціативним джерелом сюжетно-образної трансформації міфу. Міфологізується предметний і природний світ, існування людського

тіла. Пов'язані з міфологією й особливості символічної образності, зокрема амбівалентність у Платонова і полівалентність у Кафки. Більша близькість Платонова до народного світовідчуття пояснює той факт, що в його міфології намічені передумови до відродження гармонії людини і світу. У Кафки ж пафос подолання відчуженості, який переважає в давньому міфі, порушується, і це пояснює домінування трагічної тональності у його прозі.

Усе це і дає змогу дослідникові зробити висновок про спільний для цих митців відхід від реалістичної традиції і про можливість розглядати їх творчість як типологічно подібні варіанти модерністського мистецтва ХХ століття.

Важливе також намагання автора монографії поставити творчість Платонова у власне філософський (філософсько-естетичний) контекст європейської думки. Адже домінантою творчості Платонова є художньо-філософське осмислення життя як універсального феномену. Звідси – паралелізм ідей Платонова та представників „філософії життя” і також напружений діалог між ними. Тому виправдана увага науковця до ідей О. Шпенглера про „органічну природу життя”, до інтуїтивізму А. Бергсона (див. у зв'язку із цим також статтю 2009 року про „нечаянное” у Платонова [4]) та роздумів Ф. Ніцше про надлюдину, зіставлення світогляду Платонова із філософією екзистенціалізму.

Цілком виправдано Кеба розширює також коло типологічно близьких Платонову письменників за рахунок аналізу жанрових пошуків у літературі ХХ століття. Мова в нього йде про утопічне та антиутопічне в структурі творів Платонова та Германа Гессе і Карела Чапека, про неоднозначне використання елементів приповіді у Платонова, Вільяма Голдінга й Миколи Хвильового.

Таке коло питань, розглянуте у монографії О. В. Кеби, не вичерпує тему, а скоріше визначає перспективи нових досліджень.

1. *Вьюгин В.* Предисловие [к роману „Котлован”] / В. Вьюгин // Платонов А. П. Котлован. – Текст. – Материалы творческой истории. – СПб. : Наука, 2000. – С. 5–20.
2. *Ігнатенко М. А.* [Рецензія на кн.: Кеба А.В. Андрей Платонов и мировая литература XX века: Типологические связи. – Каменец-Подольский : Абетка-НОВА, 2001. – 320 с.] / М. А. Ігнатенко // Слово і час. – 2002. – № 7. – С. 81–83.
3. *Кеба А. В.* Андрей Платонов и мировая литература XX века: Типологические связи / А. В. Кеба. – Каменец-Подольский : Абетка-НОВА, 2001. – 320 с.

4. Кеба А. В. „Нечаянное” в творчестве Андрея Платонова и философско-эстетическая мысль первой половины XX века / А. В. Кеба // Wiener Slawistischer Almanach. – Munhen ; Berlin, 2009. – Band 63. – С.7–21.
5. Кеба А. В. Творчество Андрея Платонова в контексте мировой литературы XX века / А. В. Кеба. – Каменец-Подольский : Аксіома, 2009. – 188 с.

ПРОФЕССОР А. В. КЕБА КАК ИССЛЕДОВАТЕЛЬ ТВОРЧЕСТВА АНДРЕЯ ПЛАТОНОВА

Константин Алексеевич Титянин

konstantin-tityanin@yandex.ru

Кандидат филологических наук, доцент

Кафедра славянской филологии и общего языкознания

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко

Ул. Огиенко, 61, 32300, г. Каменец-Подольский, Украина

Аннотация. Монография Александра Владимировича Кебы рассматривается как первая попытка дать сравнительный анализ творчества Андрея Платонова и типологически подобных ему явлений мировой литературы XX века. В частности, указывается, что наиболее репрезентативным Кеба считает сопоставление творчества Платонова с творчеством Джеймса Джойса и Франца Кафки. При этом автор монографии учитывает и чисто философский (философско-эстетический) контекст творчества русского писателя (речь идет об идеях О. Шпенглера, А. Бергсона, Ф. Ницше, экзистенциализме), а также принимает во внимание контекст жанровых поисков в литературе XX века (жанр утопии и антиутопии, элементы притчи).

Ключевые слова: Андрей Платонов, Олександр Кеба, типология (литературоведение).

PROFESSOR A. KEBА AS THE SCHOLAR OF ANDREI PLATONOV'S WRITING

Kostiantyn Tytianin

konstantin-tityanin@yandex.ru

Department of Slavic Philology and General Linguistics

Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko National University

Ohienko st., 61, 32300, Kamianets-Podilskyi, Ukraine

Abstract. The monograph of Alexander Keba is the first attempt to provide the comparative analysis of Andrei Platonov's works and typologically similar phenomena of world literature in the twentieth century. O. Keba considers the comparison of J. Joyce's and F. Kafka's writings is the most representative. Comparing Platonov and Joyce, Keba concludes that the poetics of both writers are based on their anthropology. Hence, there is the main features community of their art systems. But the ways of the character's consciousness rendering are different in these writers: Joyce relies on the "consciousness stream", Platonov reclines the

abnormal, but etymologically precise, “semantic” language. Typological common in Platonov and Kafka is their problem significance perception of human existence meaning. Both writers are successful in creating of artistic worlds-myths. But because of proximity to the vernacular mythology in Platonov's writings there are the restoring harmony prerequisites and in Kafka's writings the tone of tragic alienation is dominant. O. Keba also tries to describe the broad context of Platonov's works and therefore takes into account: 1) purely philosophical (philosophical and aesthetic) context of russian writer's works (we are talking about the parallelism of Platonov's ideas and negotiators of the “life philosophy”, about the Platonov's attention to the ideas of Oswald Spengler about the “organic nature of life”, to the Henri Bergson's intuitivism and F. Nitsche's reflection of superhuman, about the comparison of Platonov's ideology with the philosophy of existentialism); 2) the context of genre searching in the literature of the twentieth century (the genre of utopia and anti-utopia in the structure of Platonov's, Hermann Hesse's and Karel Chapek's) works, ambiguous usage of parable elements in Platonov's and William Golding's works, as well as in the works of Ukrainian writer Mykola Khvyliovyi.

Key words: Andrei Platonov, Alexander Keba, typology (Literature).

References

1. V'yugin V. Predislovie (k romanu “Kotlovan”) [Preface (to the novel “Foundation Pit”)]. In: Platonov A. P. *Kotlovan*. – *Tekst*. – *Materialy tvorcheskoy istorii*. Saint Petersburg, 2000, pp. 5–20.
2. Ignatenko M. A. [Retsenziya na kn.: Keba A. V. *Andrey Platonov i mirovaya literatura XX veka: Tipologicheskie svyazi*. Kamianets-Podilskyi, 2001] [Review of: Keba A. V. *Andrei Platonov and World Literature of the 20th century: Typological Relation*. Kamianets-Podilskyi, 2001]. *Slovo i chas*, 2002, no. 7, pp. 81–83.
3. Keba A. V. *Andrey Platonov i mirovaya literatura XX veka: Tipologicheskie svyazi* [Andrei Platonov and World Literature of the 20th century: Typological Relation]. Kamianets-Podilskyi, 2001, 320 p.
4. Keba A. V. “Nechayannoe” v tvorchestve Andrey Platonova i filosofsko-esteticheskaya mysl' pervoy poloviny XX veka [“Inadvertent” in Andrei Platonov's Work and Philosophical-aesthetic Ideas of the First Half of the 20th century]. *Wiener Slawistischer Almanach*. Munhen-Berlin, 2009, Band 63, S. 7–21.
5. Keba A. V. *Tvorchestvo Andrey Platonova v kontekste mirovoy literatury XX veka* [Andrei Platonov's Work in the Movement of the World Literature of the 20th century]. Kamianets-Podilskyi, 2009, 188 p.

Suggested citation

Tytianin K. Profesor O. V. Keba iak doslidnyk tvorchosti Andriia Platonova [Professor A. Keba as the Scholar of Andrei Platonov's Writing]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2015, no. 92, pp. 191–197. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 20.10.2015 р.